

Gerbrand Adriaenszoon Bredero, *Groot Liedboek* (1622)

Informatie voor de leerkracht

Illustratie: Gerbrand Adriaensz. Bredero (1535-1618). Het onderschrift luidt: 'Gerbrand Adriaensz Brederode Amsteldammer is ghebooren in 't jaer 1535, den 16.en Maert, ghestoruen den 23.en Aug.ti des Jaers 1618, op d'uer zyns gheboortes, tusschen 9. ende 10 ueren 's voormiddaghs.' (Publiek domein)

Bron:

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Gerbrand Adriaensz. Bredero.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Gerbrand_Adriaensz._Bredero.jpg)

Inleiding

Er zijn weinig dichters uit de oudere Nederlandse literatuur van wie de stem nog zo direct en herkenbaar tot ons spreekt als die van Gerbrand Adriaenszoon Bredero. In 1522 verscheen zijn *Groot Liedboek*, een bundel met meer dan tweehonderd liederen en gedichten. Het liedboek bevat drie afdelingen, onder de titels *Boertig*, *Amoureuus* en *Aandachtig* (of ernstig). Uit elk van die drie afdelingen hebben we telkens één lied gekozen. De boertige liederen zijn genretafereeltjes, zoals we die ook in de zeventiende-eeuwse schilderkunst aantreffen. In de liefdesliederen maken we kennis met een minnaar, die veel liefdesverdriet te verwerken kreeg. In de ernstige of vrome liederen spreekt de dichter in aangrijpende bewoordingen over het menselijk tekort en smeekt hij om genade en de hulp van God.

Verantwoording

In de tijd van Bredero bestond er nog geen officiële spelling. Er is niets op tegen om de spelling van de liederen van Bredero te moderniseren. Als basis voor de tekst en de woordverklaringen gebruikten we de uitgave van E.K. Grootes, waarin de spelling (en soms ook de woordkeus) zijn aangepast, ‘om de afstand tussen Bredero en de moderne lezer wat kleiner te maken’ (p. 107). Maar in tegenstelling tot de editie van Grootes hebben we de dialectvormen niet gehandhaafd. We denken niet dat het oude dialect in de spelling van Bredero juist is weergegeven. In de uitvoering van ‘Boerengezelschap’ door de Camerata Trajectina wordt het lied wel in het dialect gezongen. Het heeft echter weinig zin om die dialectische uitspraak, die Bredero wou suggereren, ook in de spelling te laten staan.

Bij elk lied staat de ‘stem’ aangegeven. Dat is een verwijzing naar de in die tijd populaire melodie, waarop het lied gezongen moest worden. Omdat we vinden dat liederen ook in een gezongen versie in de klas gepresenteerd moeten worden, geven we een link naar een uitvoering, die meestal ook op het internet te vinden is. In de bibliografie vindt men een overzicht van alle bestaande opnamen.

Net als in andere leermiddelen proberen we ook hier poëzie en schilderkunst met elkaar te verbinden. Voor de zeventiende-eeuwse schilderkunst is dat goed mogelijk, omdat die kunst bij uitstek rijk aan symbolische betekenis is. De combinatie van kijken, luisteren, lezen en interpreteren is niet alleen boeiend voor de leerlingen, maar ze zorgt ook voor een verdieping van de beleving van teksten, die door een grote historische kloof van de hedendaagse lezer verwijderd zijn.

Wie was G.A. Bredero?

Gerbrand Adriaensz Bredero (1585-1618) kwam voort uit de gegoede burgerklasse. Zijn vader was niet alleen een welgestelde schoenmaker, maar ook een bemiddelde zakenman, die zijn zoon een behoorlijke, niet-klassieke, opvoeding meegaf. Hij heeft niet zoals Vondel op latere leeftijd Latijn en Grieks geleerd, maar hij kende redelijk Frans en werd in het atelier van de italianiserende Frans Badens opgeleid tot schilder, wat indertijd een erkend maatschappelijk beroep was, in tegenstelling tot het dichterschap. Maar noch van hem, noch van zijn leermeester zijn er schilderstukken bekend.

Bredero was een vrolijke, snel verliefde, maar in de liefde weinig succesvolle jongeman, lid van de rederijkerskamer 'De Eglentier' en later van de 'Eerste Duytsche Academie'. De zaak van zijn vader lag in de Nes in Amsterdam, en al was deze buurt toen nog niet een typische volkswijk, toch maakte Bredero er al jong kennis met het geanimeerde leven op de straat en in de taveerne, met de kaatsbaan en de schuttersverenigingen. Van de schutterij was hij vaandrig, en als hij in een van zijn gedichten een wedstrijd in het drinken beschrijft tussen de Amsterdamse schutters en de 'Haarlemsche drooghe harten', en dan met trots van de 'vaenderigh' vertelt hoe die een kan bier leeg drinkt zonder ze met de handen te beroeren, dan is de lezer graag geneigd aan te nemen, dat Bredero het hier over een huzarenstukje van hemzelf heeft. Het is in deze tekening van het Amsterdamse volksleven dat Bredero uitmunt. Als spontaan volksdichter mist hij de aristocratische verfijning van een Hooft, maar in de plaats daarvan is er bij hem een warme menselijkheid. Als wij hem alleen maar beschouwen als de vrolijke en verliefde jongen, is het beeld wel heel onvolledig. Naast de levensdrift van zijn vader bezat Gerbrand de vroomheid van zijn moeder, naast de uitgelatenheid is er ook de inkeer. Hij was zich bewust van het vergankelijke van dit leven ('t Kan verkeren' is zijn lijfspreuk) en uit menig ontroerend lied blijkt zijn godsvertrouwen.

Gerbrand Adriaensz Bredero is ongetrouwd gebleven en jong gestorven. Toen hij in de winter van 1617-18 per slee uit Haarlem terugkeerde, zakte hij door het ijs en misschien is hij aan de ziekte, die daarop volgde, op 33-jarige leeftijd overleden. Maar het is ook best mogelijk dat hij in een depressie of uit liefdesverdriet een wanhoopsdaad heeft begaan. We weten het niet.

In 1985 verscheen R. van Stipriaan, *De hartenjager. Leven, werk en roem van Gerbrandt Adriaensz. Bredero*. Van Stipriaan ontrafelde de mythen en mysteries rond Bredero in een rijk gedocumenteerde en voortreffelijk geschreven synthese van de schrijver en zijn werk.

Illustratie: Titelblad Gerbrand Adriaensz Bredero, *Boertigh, amoreus, en aendachtigh groot lied-boeck*. Amsterdam, Cornelis Lodewijcksz vander Plasse, 1622. (Publiek domein). Bron: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Boertigh, amoreus, en aendachtigh groot lied-boeck.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Boertigh,_amoreus,_en_aendachtigh_groot_lied-boeck.jpg)

De fraaie titelgravure van Pieter Serwouters geeft de bijzondere zorg weer die aan deze luxueuze liedbundel is gewijd. In die gravure staat de titel, Bredero's naam en het jaar van uitgave centraal op een schild geschreven. Erbovenop zitten twee allegorische vrouwenfiguren: links de muze van het treurspel Melpomene met kroon en zwaard, rechts de muze van het blijspel Thalia met masker en rol. De boeken, die zij als kussen gebruiken, steunen tegen een soort piëdestal, waartegen een lauwerkrans hangt. Op dit voetstuk staat een brandende olielamp, die 'het leven van de mens' symboliseert; de rook staat voor de vluchtigheid van ons korte leven. Op een kleiner schild onderaan staat de naam van uitgever Cornelis Lodewijcx vander Plasse en zijn woonplaats Amsterdam. De lauwerkrans duidt op een overwinning, maar ook op de hoogste dichterseer. Deze titelplaat symboliseert dus Bredero's korte,

vruchtbare dichterleven, waarin hij de hoogste eer en roem behaalde. Die roem wordt uitgebazuind door de Faam (linksonder), die de loftrompet steekt. De Tijd – rechtsonder met in zijn linkerhand een zandloper - deinst voor de schelle tonen van de Faam terug. Hij weet dat het korte leven het aflegt tegen onsterfelijke roem. Bredero's roem kreeg met deze uitgave een nieuwe impuls.' Zie:

<https://izi.travel/nl/65a4-stichting-bredero-2018/nl#70d2-bredero-s-groot-lied-boeck/nl>

Het liedboek van 1622

De lyriek van Bredero is na zijn dood gebundeld in het *Boertigh, amouereus en aendachtigh groot lied-boeck* (1622). Waarschijnlijk heeft de dichter deze bundel zelf nog voor zijn dood in zekere mate voorbereid. Het is bekend dat er in 1616 te Leiden een *Geestigh liedt-boecxken* was uitgegeven, al is daarvan geen enkel exemplaar teruggevonden. Van een herdruk van deze uitgave uit 1621 bestaat slechts één exemplaar. Het *Groot lied-boeck* (1622) is de enige volledige editie, die na zijn dood werd samengesteld en uitgegeven door Cornelis Lodewijcksz vander Plasse in Amsterdam. De drie in de titel genoemde genres volgen de rederijkerstraditie: 'int sotte', 'int amouereuze' en 'int vroede'. De boertige liedjes behoren tot het beste van wat Bredero heeft geschreven. In dit genre is hij uitgegroeid tot een volwaardige renaissancistische dichter, die de rederijersdichtkunst achter zich heeft gelaten en aandacht heeft voor levensechte voorstellingen in een ongeunstelde taal. Onder de boertige liedjes treffen we meesterstukjes aan als 'Boerengeselschap', 'Van Gijsjen en Trijn Luls', 'Een oudt bestevaertje met een jong meysjen' en 'Haarlemsche drooghe Harten'. In een kleurige volkstaal worden hier kluchtige levensverhoudingen uitgebeeld op een wijze die verwant is aan befaamde genreschilders als Adriaen Brouwer, Adriaen van Ostade en Jan Steen. De beschaafde stedelingen konden zich hiermee vermaken, maar tegelijk werden ze eraan herinnerd dat ze geacht werden zich niet zoals de boeren te gedragen.

De boertige liedjes vertellen over het algemeen een verhaaltje, dat soms gevolgd wordt door een expliciete zedenles van de verteller. De talrijke liefdesliedjes, die het hele 'amouereuze' deel vullen, apart getiteld is als *De groote bron der minnen*, zijn echter lyrisch van aard. Meestal is er een 'ik' aan het woord, die uitdrukking geeft aan de wisselvallige emoties van een minnaar. Daarbij is veel vaker sprake van liefdesverdriet dan van liefdesvervulling. Maar we mogen hieruit niet besluiten dat die liedjes de weerslag zijn van Bredero's

persoonlijke liefdes- en gevoelsleven. Het is overigens bijzonder moeilijk om uit de niet te dateren teksten te besluiten tot biografische verwijzingen. Tot de fraaiste en meest persoonlijke liefdesverzen behoren: `Al ben ick schoon liefje niet machtig rijck', `De minne die in mijn hartje leyt', `Kon ick eens recht bedwingen', `Mocht ick verwerven 't geen ick wou', `Ooghen vol majesteyt' en het ongeëvenaarde lied `s Nachts rusten meest de dieren'.

Het *Aendachtigh lied-boeck* ten slotte bevat vrome, ernstige teksten, soms getuigend van inkeer en berouw. Maar dat hoeft niet te betekenen dat Bredero zich zelf na een losbandig leven op zijn sterfbed bekeerd zou hebben tot christelijke boetedoening. We mogen wel aannemen dat zijn gemoed af en toe gekweld werd door zondebesef en dat hij de wisselende stemmingen van zijn eigen gemoed in zijn geestelijke liederen heeft vertolkt. 't Kan nu eenmaal verkeren, weet je wel.

Niet alle poëzie van Bredero wordt even hoog aangeslagen. In zijn zuiverste lyriek echter bezit hij wel een natuurlijkheid, een echtheid en een directheid, waarbij Hooft als gekunsteld en Vondel als pathetisch aandoet.

Zie ook:

https://www.dbnl.org/tekst/bork001nede01_01/bork001nede01_01_0189.php

Teksten

1. Boerengezelschap

Stem: 't Waren twee gebroeders stout, etc.

1 Arend Pieter Gijzen, met Mieuwes, Jaap, en Leen,
en Klaasje, en Kloentje, die trokken samen heen
naar 't dorp van Vinkeveen;
want ouwe Frans, die gaf z'n gans,
die werd er afgereen.

2 Arend Pieter Gijzen die was zo rein in 't bruin,
z'n hoed met bloemfluweel die zat hem vrij wat
kuin,
wat scheefjes en wat schuin,
zodat ze bloot, ternauwernood
stond half op z'n kruin.

3 Maar Mieuwes, en Leentje, en Jaapje, Klaas en Kloen,
die waren gekleed nog op het oud fatsoen,
in 't rood, in 't wit, in 't groen,
in 't grijs, in 't grauw, in 't paars, in 't blauw,
zoals de huislui doen.

4 Als nou dit volkje te Vinkeveen aankwam,
daar vonden ze Keesje, en Teunis, en Jan Schram,
en Dirk van Diemerdam,
met Sijmen Sloot, en Jan de Dood,
met Tijs, en Barend Bam.

5 De meisjes van de Vecht, en van de Vinkebuurt
die hadden hun tuigje te wonderlijk geschuurd,
o, ze waren zo geguurd,
maar denk eens: Fij had lange Sij
haar onderriem gehuurd!

5 Zij gingen in 't selsip: daar werd zo geschranst,
gedronken, gezongen, gedreumeld en gedanst,
gedobbeld en gekanst,
men riep om wijn, het moest zo zijn,
elk boerman was 'n lanst.

Vinkeveen: dorp in de in de
Nederlandse provincie
Utrecht, bij Amsterdam.
Leen: verkorte vorm van
Leendert (een man).
afgereen: afgereden.

rein: netjes

kuin: zwierig

bloot: slechts

kruin: hoofd.

Leentje is de Leen uit de
eerste strofe.

op het oud fatsoen:
ouderwets

huislui: boeren

Vecht: waterloop
tuigje: sleutels, mes,
schaartje enz. aan riem
geschuurd: opgepoetst
geguurd: opgedirkt
onderriem: gordelriem

selsip: de gelagkamer
gedreumeld: gebulderd
gekanst: gegokt

lanst: landsknecht,
heerschap

<p>7 Maar Mieuwes en Trijntje, die zoete slechte slooi, die liepen met elkander uit 't huis in 't hooi, met zulk geflikflooi, en zulk gewroet, och 't was zo zoet, mij docht, het was zo mooi!</p> <p>8 Aalwerige Arend, die trok het eerste mes, tegen Piete Krankhoofd, en Korzelige Kes, maar Brand van Kalenes die nam een greep, hij kreeg een keep, met nog een boer vijf zes.</p> <p>9 De meisjes die liepen, en lieten dat geschil, kannen noch kandelaars, noch niets en stond er stil; maar Kloens die stak en hiel zo dapper uit, dat een veenput daar dood ter aarde viel.</p> <p>10 Sijmen nam de rooster, de bezem en de tang, en wierp ze Ebbert, en Krelis voor de wang, het goedje ging z'n gang, hetzij door 't glas, of waar 't ook was; mijn blijven was niet lang.</p> <p>11 Gij heren, gij burgers, vroom en welgemoed, Mijd der boeren feesten, zij zijn zelden zo zoet, of 't kost iemand zijn bloed, en drink met mij een roemer wijn, dat is jou wel zo goed.</p>	<p><i>slooi</i>: eenvoudige sloof <i>huis</i>: café <i>geflikflooi</i>: vrijen <i>gewroet</i>: handtastelijkheden</p> <p><i>aalwerige</i>: driftige <i>korzelig</i>: prikkelbaar, lichtgeraakt <i>greep</i>: mestvork, riek <i>keep</i>: steek, snee</p> <p><i>geschil</i>: vechtpartij</p> <p><i>hiel uit</i>: haalde uit <i>veenput</i>: scheldwoord voor de inwoners van Vinkeveen (boerenkinkel)</p> <p><i>rooster</i>: haardrooster <i>voor de wang</i>: in 't gezicht <i>goedje</i>: de hele boel</p> <p>ik ben niet lang gebleven.</p> <p><i>vroom</i>: deugdzaam <i>welgemoed</i>: tevreden</p> <p><i>roemer</i>: wijnglas</p>
---	--

Gezongen versie van dit lied:

http://www.liederenbank.nl/sound_extern.php?recordid=506422

Illustratie: ganstrekken. Afbeelding uit Europa's Länder und Völker. Ein lehrreiches Unterhaltungsbuch für die gebildete Jugend, 1822. (Publiek domein) Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Ganstrekken#/media/Bestand:Nationalvergn%C3%BCgen_der_Niederl%C3%A4nder.jpg

Strofe 1. Het lied begint vrij onschuldig met de opsomming van muzikale boerenamen, die op weg zijn naar de kermis van Vinkeveen. Het ganstrekken

(of gansrijden) was een vorm van volksvermaak, waarbij het de bedoeling was de kop van een levende gans af te trekken, terwijl die aan een losse koord of aan een galg opgehangen was. Soms werden daarbij de kop en de nek ingesmeerd met vet of zeep. (Zie illustratie.)

Strofe 2. Arend Pieter Gijzen is kennelijk de enige, die volgens de toenmalige stadse mode in een donker pak gekleed is. Zo'n hoed die maar half op zijn kruin staat, wijst erop dat hij een echte snob is, die wil opvallen. Uit strofe 8 zal blijken, dat hij alleen naar de kermis gekomen is om amok te maken.

Strofe 3. De andere personen uit strofe 1 zijn traditioneel (ouderwets) gekleed in bonte kleuren, zoals de boeren gewoon zijn te doen.

Strofe 4. In deze strofe worden opnieuw namen genoemd, maar die lijken niet allemaal zo onschuldig als de bovengenoemde. Vooral Jan de Dood zou wel eens kunnen verwijzen naar de slechte afloop van het verhaal.

Strofe 5. Vrouwen droegen in die tijd nog geen handtas, maar ze maakten al hun spulletjes (schaartje, sleutels, naaigerief enz.) vast aan hun gordelriem. Leuk detail: Fij heeft de gordelriem van een andere (rijkere) vrouw gehuurd.

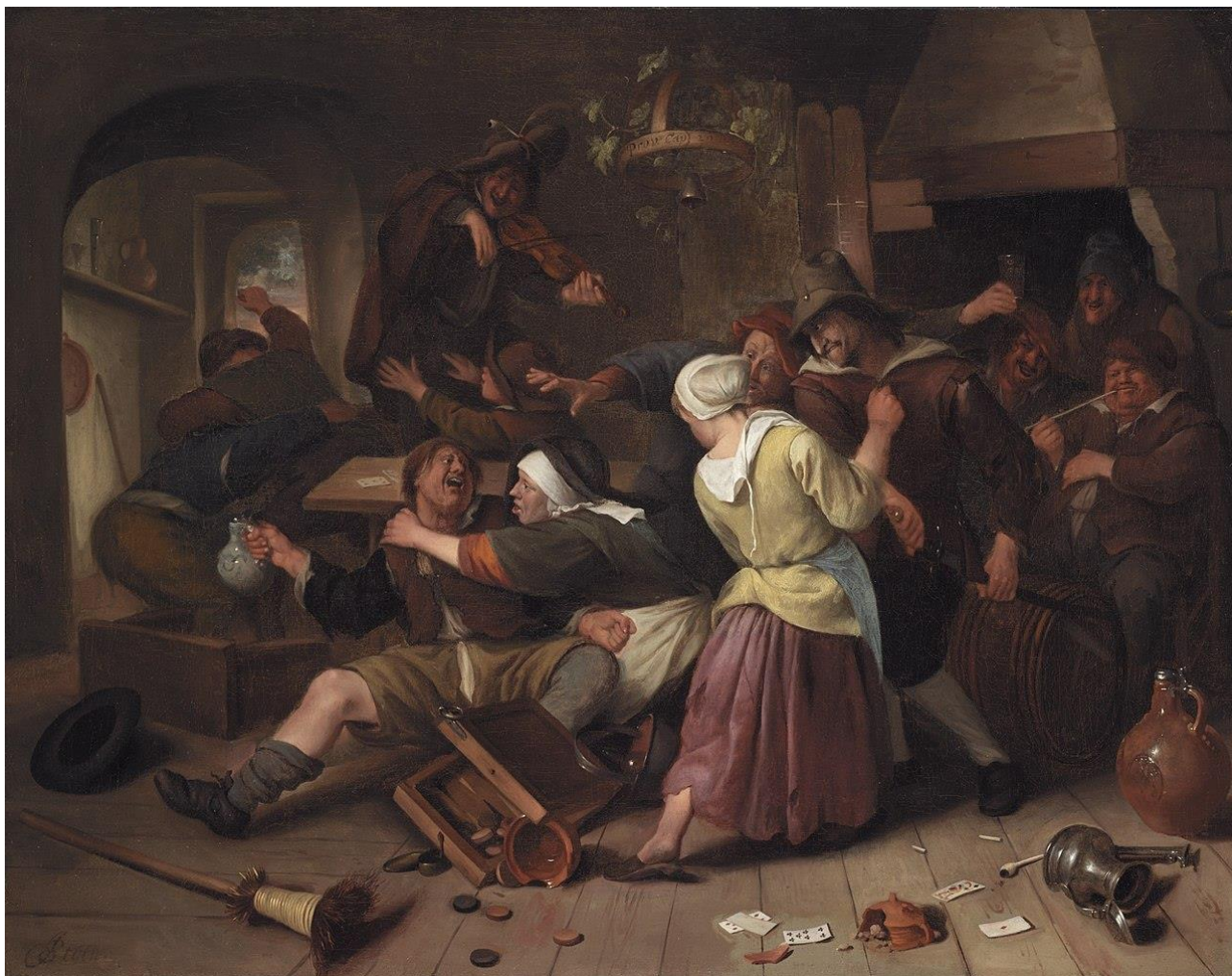
Strofe 6. Het gezelschap bevindt zich in de kroeg. Wijn werd toen vooral beschouwd als een edele drank, die gereserveerd was voor deftige burgers. Maar als de boer wijn gaat drinken, dan denkt hij dat hij een landsknecht is (een 'grote meneer') en dan wordt hij agressief. (Vergelijk met wat over de boeren wordt gezegd in het 'Kerelslied' uit het *Gruuthusehandschrift*.)

Strofe 7. De vrijpartij ('flikflooiën' betekent in het Amsterdams dialect niet vleien, maar flirten), die de dichter 'mooi om te zien' vindt (ironisch terzijde).

Strofe 8. De 'lichtgeraakte' Arent trekt al eerste zijn mes. De overige namen in deze strofe lijken erg op bijnamen of scheldnamen, die de personages karakteriseren. (Piete Krankhoofd bv. was kennelijk 'ziek in zijn hoofd'.) Nu komt de ommekeer in het verhaal, waarop eerder al werd gezinspeeld. We citeren Dirk Coster: 'Als de suggestie van dof en wild stampende hielen vallen de boerenamen kort en schokkend neer, om bliksemend over te schieten in de moord en het bloedvergieten, in deze centrale regel: 'Aelwerige Arent, die trock het ierste mes', een regel vol gevaar, van een lugubere vanzelfsprekendheid, met een klank die zo wreed en stroefschrijnend is als de snede van een bot mes'. (*De Nederlandse poëzie in honderd verzen*)

Strofe 10. De zedenles van de laatste strofe verrast ons wel wat, omdat we de indruk gekregen hadden, dat Bredero veel genoegens scheidt in het plastisch beschrijven het boerengedrag. Maar nu blijkt duidelijk dat de dichter dit gedrag niet alleen expliciet afkeurt, maar ook waarschuwt voor de gevaren ervan. Hij

vindt dat de stadsbewoner zich beter verre van het boerse vermaak kan houden. Zijn boodschap komt helemaal overeen met die van het onderstaande genreschilderij van Jan Steen.

Illustratie: Jan Steen, *Vechtende boeren* (1665) (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Havicksz_Steen_-_Gamblers_Quarreling_-_89.46_-_Detroit_Institute_of_Arts.jpg

Dit is een typisch 17de-eeuws genreschilderij. Een genreschilder is een kunstschilder die taferelen uit het dagelijks leven weergeeft. Het product van een genreschilder wordt een genrestuk genoemd.

Jan Steen (1626-1679) was een van deze genreschilders. Hij was gespecialiseerd in het weergeven van een rommelig en wild huishouden, kroegtaferelen en kwakzalvers, die met medicijnen liefdesverdriet proberen te verhelpen. Het is overtuigend aangetoond, dat Jan Steen de kijker niet wilde uitnodigen om het getoonde tafereel na te bootsen, maar integendeel wilde vermanen en waarschuwen voor dit onfatsoenlijke gedrag.

2. Liedje

Op de wijze: Wellustige jongelingen, dat edele

<p>1 's Nachts rusten meest de dieren, ook mensen goed en kwaad, en mijn lief goedertieren is in een stille staat, maar ik moet eenzaam zwieren en kruisen hier de straat.</p>	<p><i>meest</i>: de meeste dieren mijn tedere geliefde ligt te slapen <i>zwieren</i>: rondzwerven</p>
<p>2 Ik zie het zwierig drijven, ik zie de klare maan, ik zie dat ik moet blijven alleen mistroostig staan. Ach lief, wil mij gerijven met troostelijk vermaan.</p>	<p><i>het zwierig</i>: de wolkenlucht <i>gerijven</i>: te hulp komen met troostende woorden</p>
<p>3 Ach lelie hoog verheven, verheven in mijn zin, mijn hoop van mijn leven, gewenste schoon vriendin, wil mij, u jonstig, geven een lieve wedermin.</p>	<p><i>zin</i>: geest <i>gewenste</i>: begeerde <i>jonstig</i>: die u genegen ben <i>wedermin</i>: wederliefde</p>
<p>4 Met hoop en vrees bevangen, met een gestage strijd van zorgen en verlangen, verwacht ik nu ter tijd van u, mijn troost, t' ontvangen 't woord waar men lang om vrijt.</p>	<p><i>gestage</i>: voortdurende <i>zorgen</i>: bezorgd zijn <i>nu ter tijd</i>: op dit ogenblik waar men lang naar hunkert</p>
<p>5 Mijn vruchteloos verwachten mijn kommer niet en blust, zult gij mij heel verachten, och voedster van mijn lust? Maar zie, ik onbedachte klaag nu, zij ligt en rust.</p>	<p>vermindert mijn kwelling niet <i>onbedachte</i>: domme jongen <i>ligt en rust</i>: ligt te rusten</p>

<p>6 Och slaapt gij, mijn behagen, terwijl ik doe mijn klacht? Wat baat mij dan mijn klagen, nu gij de doven slacht? Ik zal 't geduldig dragen, ik wens u goede nacht.</p>	<p><i>behagen</i>: liefste</p> <p>nu gij lijkt op de doven <i>dragen</i>: verdragen</p>
<p>7 Adieu, prinsesje jeugelijk, mijn vrouw van mijn gemoed, adieu, en droom geneugelijk en slaap gerust en zoet. Ach, 't is mij zo onmeugelijk te rusten als gij doet.</p>	<p><i>jeugelijk</i>: jeugdig <i>gemoed</i>: hart <i>geneugelijk</i>: aangenaam</p> <p><i>onmeugelijk</i>: onmogelijk <i>als</i>: zoals</p>

Muzikale uitvoeringen

http://www.liederenbank.nl/sound_extern.php?recordid=94358

http://www.liederenbank.nl/sound_extern.php?recordid=506428

<https://www.youtube.com/watch?v=w09E0AxedGQ>

Commentaar

Het lied begint met de tegenstellingen tussen de ik-figuur en zijn geliefde: zij ligt te slapen en hij zwerft eenzaam rond. Vanaf het einde van strofe 2 richt hij zich rechtstreeks tot haar. Hij noemt haar achtereenvolgens: 'lief', 'lelie hoog verheven', 'mijn hoop van mijn leven', 'gewenste schoon vriendin', 'mijn troost', 'voedster van mijn lust', 'mijn behagen', 'prinsesje jeugelijk' en 'mijn vrouw van mijn gemoed'. De aanspreking met 'prinses' is een reminiscentie aan de rederijkerslyriek, waarin het de gewoonte was om in de laatste strofe van een gedicht de voorzitter van de rederijderskamer (de 'prins') aan te spreken. Hier gaat de aanspreking met 'prinses' gepaard met een afscheid van de geliefde ('adieu'). Inhoudelijk is het lied vergelijkbaar met de adieuliederen van het *Antwerps Liedboek*, die duidelijk geschreven zijn in de rederijkerstraditie, bv. 'Ic seg adieu'. Zie daarvoor mijn leermiddel:

<https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/126237/antwerps-liedboek-lesidee-liefdesliederen/>

3. Geestig lied

(geestig: geestelijk, godsdienstig)

Stem: Ik schouw de wereld aan

<p>1 Wat dat de wereld is, dat weet ik al te wis, God beter 't, door 't verzoeken, want ik heb daar verkeerd en meer van haar geleerd dan van de beste boeken.</p> <p>2 Want of ik schoon al las hetgeen zo kunstig was als goddelijk geschreven, het ging ter ziel noch zin zo nijver mij niet in als 't eigen zelf beleven.</p> <p>3 Nu heb ik 't al verzocht, zo dol als onbedocht, zo rauw als onberaden. Och God! ik heb te blind en al te zeer bemind de dingen die mij schaden.</p> <p>4 Een hoofd vol wind en wijn, een hart vol zucht en pijn, een lichaam gans vol kwalen heeft Venus en de kroes, of zelfs die leide droes, mij dikwijls doen behalen.</p> <p>5 Och, een bedroefd gemoed en een hart zeer verwoed van duizend naberouwen van overdaad en lust, met een ziel ongerust heb ik in 't lest behouwen.</p>	<p><i>al te wis</i>: maar al te goed <i>verzoeken</i>: ondervinden <i>daar verkeerd</i>: mij daar bewogen</p> <p>hoewel (ofschoon) ik alles las</p> <p><i>nijver</i>: vlot als wat ik zelf aan den lijve heb ondervonden. <i>'t al verzocht</i>: 't allemaal beproefd <i>onbedocht</i>: ondoordacht</p> <p><i>zucht</i>: ziekte</p> <p><i>Venus</i>: de omgang met vrouwen <i>die leide droes</i>: de lelijke duivel</p> <p><i>verwoed</i>: uitzinnig door duizendvoudig berouw</p> <p><i>ziel ongerust</i>: verontruste ziel <i>in 't lest</i>: op 't einde</p>
---	--

<p>6 Hoe streng breekt mij dit op: mijn kruifde, krulde kop die brengt mij voor de jaren in mijn tijds lente voort op 't zwart en 't zwetig zwaard veel grijze, grauwe haren.</p>	<p><i>streng</i>: heftig <i>kruifde</i>: kroezige <i>voor de jaren</i>: voortijdig <i>mijn tijds lente</i>: de lente van mijn leven/op mijn zwartbehaarde en bezwete hoofdhuid</p>
<p>7 Wanneer een ander leit gestrekt en uitgespreid en rust met lijf en leden, dan plaagt mij allermeest de kwelling van mijn geest met beulse wredigheden.</p>	<p><i>leit</i>: ligt</p> <p><i>beulse</i>: als van een beul</p>
<p>8 Dan dringt mij door de huid het bange water uit door kommerlijke zorgen. Dies mij het harte barst en wenst, also geparst, de ongeboren morgen.</p>	<p><i>bange water</i>: angstzweet</p> <p><i>geparst</i>: benard <i>de ongeboren morgen</i>: het aanbreken van de nieuwe dag</p>
<p>9 En nimmer ik de dag zo gelukkig zag, dat zij mij vol verblijdde; voorwaar, 'k heb uur noch tijd of elk heeft zijn strijd, zijn lief, zijn leed, zijn lijden.</p>	<p><i>vol</i>: ten volle</p> <p><i>elk</i>: elk van die uren</p>
<p>10 Al 'tgene dat de liên ter wereld kunnen zien of immermeer verwerven, en wens ik niet zo zeer als zalig in de Heer te leven en te sterven.</p>	<p><i>liên</i>: lieden, mensen</p> <p><i>immermeer</i>: ooit</p>

Muzikale uitvoering

<http://www.liederenbank.nl/sound.php?recordid=94487&lan=nl>

Illustratie: Pieter Claesz., Vanitas (1630) (Publiek domein). Bron: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter Claesz - Vanitas Still Life - 943 - Mauritshuis.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter_Claesz_-_Vanitas_Still_Life_-_943_-_Mauritshuis.jpg)

Vanitas (de nutteloosheid, ijdelheid of nietigheid) is een belangrijk thema in de 17de-eeuwse schilderkunst. Het gaat om de symbolische weergave van de vergankelijkheid van het leven, de zinloosheid van het plezier en de zekerheid van de dood. Het thema wordt vaak gebruikt in stilleven. In dit Vanitas-stilleven van Pieter Claesz. uit 1630 staat de tijdelijkheid van het aardse leven centraal. Zowel de menselijke ervaring als de boekenwijsheid stellen niets voor, in vergelijking tot de oneindige wijsheid van God.

Claesz. gebruikt in dit schilderij vier gebruikelijke attributen, die vergankelijkheid en broosheid symboliseren: een schedel, een omgevalen glas (de drank), een horloge (de tijd), dat opgewonden moet worden (let op het opwindsleuteltje aan het blauwe lintje) en een olielamp, die net is uitgegaan. (We zien nog net een beetje rook van het pitje afkomen.) Het zijn allemaal symbolen van de korte duur en de vergankelijkheid van het leven. De menselijke kennis wordt door het boek, de ganzenveer en enkele stukken perkament weergegeven.

Commentaar

Bredero had als devies (d.w.z. lijfspreuk, credo of motto) gekozen: *'t Kan verkeren* ('het kan veranderen'). Het leven is veranderlijk en wisselvallig. Niets in het leven is zeker, de mens moet zich erbij neerleggen dat het soms meegaat en dat het soms tegengaat in 't leven.

In dit geestig (ernstig, vroom, godsdienstig) lied toont Bredero berouw over zijn gedrag, vooral over zijn drankmisbruik en zijn seksuele losbandigheid. Het is wel de vraag of hij dat alles zelf heeft beleefd. Het lied kan ook bedoeld zijn als waarschuwing voor anderen: 'Mensen, pas op voor de drank en voor de vrouwen!'. Drankmisbruik leidde toen al tot allerlei ziektes en tegen seksueel overdraagbare aandoeningen bestonden nog geen medicijnen.

De dichter heeft meer levenservaring dan boekenkennis opgedaan en hij bekent dat hij zo ongeveer alles heeft uitgeprobeerd, zowel met de drank als met de vrouwen. Maar nu komen de wroeging en de spijt: niet alleen zijn ziel, maar ook zijn lichaam is definitief beschadigd ('een lichaam gans vol kwalen'). Het bewijs daarvan wordt geleverd door zijn uiterlijk, met name door de ouderdomsverschijnselen zoals grijs haar op jonge leeftijd en een bezwete hoofdhuid. Er valt geen vreugde meer te beleven en de dichter verlangt er zelfs naar om jong te kunnen sterven.

Volgens de calvinistische godsdienst, zoals die in de zeventiende eeuw werd beleefd, kunnen we drie aspecten van het zondebesef onderscheiden, die we ook in het gedicht kunnen aanwijzen.

1. De belijdenis van de zonden (strofe 1 t/m 4): hij heeft zich enkel met gevaarlijke aardse genoegens beziggehouden. Het gevolg is een fysieke en psychische ontreddering.
2. Het berouw (strofe 5 t/m 9) manifesteert zich in de volgende symptomen: spijt en onrust (strofe 5), aftakeling (strofe 6), angst (strofe 7), slapeloosheid (strofe 8) en een onstandvastig gemoed (strofe 9).
3. De inkeer (strofe 10): hij wil zich tot God bekeren, een ander leven gaan leiden en zich met de dood verzoenen.

Het vanitasmotief vinden we terug in strofen 1-3 en 10: zowel de aardse genoegens als de boekenwijsheid zijn ijdel en vergankelijk. Alleen bij God is blijvende troost en rust te vinden.

Bibliografie

M. Barend-van Haeften e.a., *Wilhelmus en de anderen. Nederlandse liedjes 1500-1700*. Amsterdam: UP, 2000. (*Tekst in context*)

E.K. Grootes (ed.), *Liederen van Bredero*. Amsterdam: Querido, 1985. (*Griffioenreeks*) Zie: https://www.dbnl.org/tekst/bred001lied02_01/index.php

E.K. Grootes, '9 april 1622: Cornelis Lodewijcksz. Van der Plasse ontvangt een privilege van de Staten-Generaal voor het drukken van alle werken van Bredero. Liedboeken'. In: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (red.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen: Martinus Nijhoff, 1993.

K. Porteman & Mieke B. Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700*. Amsterdam: Bert Bakker, 2008. Zie: https://www.dbnl.org/tekst/port004vade02_01/

R. van Stipriaan, *De hartenjager. Leven, werk en roem van Gerbrandt Adriaensz. Bredero*. Amsterdam/Antwerpen: Querido, 2018.

Garnt Stuiveling e.a. (eds.), *G.A. Bredero, Groot lied-boeck*. Drie delen. Tjeenk Willink-Noorduijn, Culemborg 1975 (deel I) / Martinus Nijhoff, Leiden 1983 (deel II) / Tjeenk Willink-Noorduijn, Den Haag 1979 (deel III). Zie: https://www.dbnl.org/tekst/bred001groo01_01/colofon.php

A.A. van Rijnbach (ed.), *Groot Lied-boek van G.A. Brederode, naar de oorspronkelijke uitgave van 1622*. Rotterdam: Ad. Donker, 1968.

J. Uyttendaele e.a., *Taalboek 5. Tekstboek en handleiding*. Leuven: Wolters, 1992.

M. van Vaeck, 'Bredero's liedboek. "De Tijd, die niet en rust, verandert alle dinghen"'. In: D. de Geest & M. van Vaeck (red.), *Brekende spiegels. Beeldveranderingen in de Nederlandse literatuur*. Leuven: Peeters, 1992.

D. van Zyl, 'Al sietmen de lui ... : Perspektieve op boere en boerejolyt in enkele Nederlandse en Afrikaanse gedigte'. In: *Literator* 22 (1), April 2001, p. 81-98. Zie: <https://core.ac.uk/download/pdf/37437676.pdf>

Websites

<https://www.bredero2018.nl/>

<https://www.kb.nl/themas/nederlandse-poezie/dichters-uit-het-verleden/gerbrand-adriaensz-bredero-1585-1618>

<https://www.youtube.com/watch?v=kvYI5lWvfaM&t=1243s>

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/schrijvers/gerbrand-adriaanszoon-bredero>

https://www.dbnl.org/tekst/lode004lite07_01/lode004lite07_01_0022.php

https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Steen

<https://faclaes.be/Bredero%20Boeren%20Geselschap.htm>

Geluidsopnames

<https://www.bredero2018.nl/liederen>

Camerata Trajectina, *Bredero, Amsteldammer, Lieder en uit het Groot Liedboek*. Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis, 1986. (LP)

Camerata Trajectina, *De Muzikale Wereld van Jan Steen/The Musical World Of Jan Steen*. Globe, 1996. (cd)

Camerata Trajectina, cd bij het boek *Wilhelmus en de anderen*, 2000. (Zie bibliografie.)

Camerata Trajectina, *Muziek uit de Gouden Eeuw*. Globe, 2005. (cd)

<https://neerlandistiek.nl/2020/11/lia/>

<https://youtu.be/bJpwoc0a4Dc>

Illustratie: Gevelsteen in Amsterdam met Bredero's lijfspreuk (CC BY-SA 4.0). Bron: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amsterdam12.JPG>